

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ประการ ประกอบไปด้วย ความสำคัญของป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่, ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ และแนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อปฏิบัติการทางสังคมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

๒.๑ ความสำคัญของป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัย ๔

ปัจจัย ๔ ถือว่ามีความสำคัญกับมนุษย์ทุกคนเป็นอย่างมาก แม้กระทั่งพระสงฆ์ผู้อยู่ในพระพุทธศาสนาก็มีความจำเป็นต้องอาศัยและใช้สอยปัจจัย ๔ เหล่านี้ด้วยเช่นกัน แต่การใช้สอยปัจจัย ๔ ของพระสงฆ์มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิสสัย ๔ หมายถึง ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ อย่าง^๑ ประกอบไปด้วย

๑. บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปัสัซึ่งเธอพึงทำอุตสาหกรรมในโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปัสัซึ่งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุทเทศภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต^๒

๒. บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหกรรมในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปานผ้าเจือกัน

๓. บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือคางไม้ เธอพึงทำอุตสาหกรรมในเสนาสนะ คือ คางไม้จนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ

๔. บรรพชาอาศัยยาน้ำคือน้ำมูตรเน่า เธอพึงทำอุตสาหกรรมในยาน้ำคือน้ำมูตรเน่าจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย^๓

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๒.

^๒ สังฆภัต คือ ภัตตาหารถวายสงฆ์ทั้งหมด, อุทเทศภัต คือ ภัตตาหารถวายภิกษุ ๒-๓ รูป, นิมนตภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์แล้วถวาย, สลากภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์ให้จับสลากแล้วถวาย (ตามสลาก), ปักชิกภัต คือ ภัตตาหารถวายปักข์ (๑๕ วัน) ละ ๑ ครั้ง, อุโปสถิกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันอุโปสถ และปาฏิปติกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันแรม ๑ ค่ำ; สารตถ.ฎีกา. (ไทย) ๓/๗๑-๗๓/๒๕๕.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๔๗.

สรุปได้ว่า นิสสัย ๔ ของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งตรงกับปัจจัย ๔ ที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ด้วยเหตุนี้ จึงได้ทำการศึกษาถึงความสำคัญของป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัย ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตอาหาร

ทรัพยากรป่าไม้ ถือเป็นแหล่งที่มาของอาหารหลากหลายชนิดดังปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถยกมาเป็นตัวอย่างพอเป็นสังเขปได้ดังนี้

ในเวสสันดรชาดก กล่าวถึง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และการเป็นที่มาของแหล่งอาหาร สามารถเสาะหานำมารับประทานได้ว่า

“ในบริเวณอาศรมสถานนั้น มีไม้มะม่วง มะขวิด ขนุน ไม้รัง ชมพู สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อม โพธิ์ และพุทรา ทั้งมะพลับทอง ไทร มะขวิด มะขางหวาน และมะเดื่อ มีผลสุกแดง ปลั่งอยู่ในที่ต่ำ หมูไม้ที่มองเห็น ณ เชิงเขาป่าเรวตะ ผลองุ่น ผลจันทน์มีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง รวงผึ้งที่ปราศจากตัวผึ้ง คนเอื้อมมือนำมาบริโภคได้เองในอาศรมนั้น”^๔

“อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น คนที่ยืนอยู่ใต้ต้นมะม่วงเหล่านั้นก็เก็บเอาผลมะม่วงสุกได้ ผลมะม่วงทั้งดิบและสุกมีสีสวยงาม กลิ่นหอม และมีรสอร่อย มีต้นตาล ต้นมะพร้าว และต้นอินทผลัมอยู่ในป่าใหญ่ มีดอกสีหลากหลายเหมือนพวงดอกไม้ ที่เขาร้อยไว้นบนต้นไม้ที่มีดอกบานสะพรั่ง ต้นไม้เหล่านั้น ย่อมปรากฏดังยอดธงชัย เหมือนดวงดาวประดับฟ้า”^๕

สรุปได้ว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งที่มาของอาหารนานาชนิดให้กับสิ่งมีชีวิตบนโลกได้อย่างมากมาย มีผลไม้ไม่น้อยใหญ่ที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์อยู่มาก และผลไม้เหล่านี้ ถือเป็นผลไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีอยู่ในธรรมชาติตามฤดูกาลต่างๆ เป็นอย่างดี เพราะความเป็นธรรมชาตินี้เอง ทำให้พืชผลต่างๆ ในป่า มีความสมบูรณ์และเหมาะสมแก่การใช้ดำรงชีวิตของเหล่าสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ และสัตว์ เป็นต้น

๒.๑.๒ ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตที่อยู่อาศัย

ป่าไม้นอกจากสามารถใช้เป็นแหล่งที่พักอาศัย เป็นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติได้แล้ว ยังส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมด้วย ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกได้ใช้ป่าเป็นที่พำนักอาศัยอยู่เป็นประจำเมื่อเสด็จจาริกและเผยแผ่ธรรมะ เมื่อพิจารณาตามพระไตรปิฎกแล้วจะพบว่า มีป่าสวนหลาย

^๔ ชุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๔๘๓-๑๔๘๕/๔๙๓-๔๙๔.

^๕ ชุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๔๘๗-๑๔๘๙/๔๙๔.

แห่งที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกแวะเวียนผ่านไปพักกันบ่อยๆ ดังที่พระมหาจรรยา สุทธิธำณ^๖ ยกตัวอย่างป่าเป็นจำนวนมากในสมัยพุทธกาล เช่น

- กรรณกัถถลมิคทายวัน เมืองอุทัญญา
- โคสิงคสาละวัน หมู่บ้านนาทิกะ
- เขตวัน เมืองสาวัตถี
- เทพวัน แคว้นโกศล
- ป่าทองกวาว เมืองโกศล
- ป่าปาจิณวงศ์ เมืองโกสัมพี
- ป่าอัมพลัทธิกา กรุงราชคฤห์
- ป่าอิจฉานังคละ ใกล้บ้านอิจฉานังคละ
- เกสกฉาวัน ภัคคชนบท
- เกสกพามิคทายวัน ภัคคชนบท
- มหาวัน เมืองกบิลพัสดุ์
- มหาวัน เมืองเวสาลี
- มัททกุจฉิมิคทายวัน กรุงราชคฤห์
- รักขิตวัน เมืองโกสัมพี
- วาติกอัมพวัน บ้านนาลันทคาม
- เวฬุวัน เมืองราชคฤห์
- สาละวัน เมืองกุสินารา
- สีตะวัน เมืองราชคฤห์
- สุภควัน เมืองอุกกัฏฐา
- อมลกวัน หมู่บ้านจตุคาม
- อัญชนวัน เมืองสาเกต
- อันธวัน เมืองสาวัตถี
- อัมพปาลีวัน เมืองเวสาลี
- อัมพวัน เมืองราชคฤห์
- อสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

^๖ พระมหาจรรยา สุทธิธำณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๙-๓๐.

สรุปความว่า ป่าไม้เป็นที่พักอาศัยตามธรรมชาติของมนุษย์มาตั้งแต่ในสมัยอดีตกาล นอกจากนี้ ป่าไม้ยังส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมให้กับเหล่าพระสงฆ์ผู้แสวงหาความหลุดพ้นทางใจให้กับตนเอง การอาศัยความสงบร่มเย็นของธรรมชาติเป็นแนวทางที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างช้านาน ดังนั้น การพำนักในบรรดาป่าไม้ต่างๆ เหล่านี้ จึงส่งผลทำให้บรรดาเหล่าพระสาวกเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและป่าไม้มากขึ้น

๒.๑.๓ ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตเครื่องนุ่งห่ม

ป่าไม้เป็นแหล่งที่มีปัจจัยสำหรับการทำเครื่องนุ่งห่มมากมาย เช่น มีเยื่อไม้หรือเส้นใยต่างๆ สำหรับการถักทอ มีผลไม้หรือพืชพรรณต่างๆ ที่มียางหรือน้ำสำหรับการย้อมสี เป็นที่อยู่อาศัยของแมลงและสัตว์ต่างๆ ที่มีคุณสมบัติสำหรับการนำใยหรือขนมาถักทอตัดเย็บ พระพุทธเจ้าทรงเห็นคุณค่าความสำคัญดังกล่าวจึงกำหนดเครื่องนุ่งห่มสำหรับพระสงฆ์ไว้เรียกว่า ไตรจีวร หมายถึง “ผ้าสามผืนที่พระวินัยอนุญาตให้ภิกษุมิไ้ใช้ประจำตัว ได้แก่ สังฆาฏิ (ผ้าทาบ) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม หรือจีวร) และอันตรวาสก (ผ้านุ่ง หรือสบง)”^๗

เครื่องนุ่งห่มสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หรือผ้าไตรจีวรนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ให้ภิกษุได้ใช้สอยทั้งสิ้น ๖ ชนิด คือ “ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าที่ทำด้วยของผสมกัน”^๘ จะเห็นได้ว่า ผ้าเหล่านี้มีวัตถุดิบที่สามารถแสวงหาได้จากป่าทั้งสิ้น ดังนั้น เครื่องนุ่งห่มสำหรับพระภิกษุจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับการอาศัยธรรมชาติ และป่าไม้ เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว เพื่อเป็นการลดการเกิดกิเลสได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะพระภิกษุจะไม่มีความทะยานอยากและความต้องการอยากได้เครื่องนุ่งห่มที่มีราคาแพง และหาได้ยาก เพื่อเป็นการพอกพูนกิเลสในใจให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

สรุปความว่า ป่าไม้เป็นแหล่งที่มาในแสวงหาวัตถุดิบในการผลิตเครื่องนุ่งห่มสำหรับมนุษย์มาตั้งแต่สมัยอดีตกาล พระภิกษุในพระพุทธศาสนาก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครื่องนุ่งห่มที่ได้รับการผลิตมาจากวัตถุดิบตามธรรมชาติของป่าไม้อย่างยาวนาน ทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับป่าไม้ที่เป็นธรรมชาติ และมีการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

๒.๑.๔ ป่าไม้ในฐานะเป็นแหล่งผลิตยารักษาโรค

ตามปกติแล้ว ป่าไม้จะมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ และพืชพรรณนานาชนิด จะเห็นได้ว่า พืชบางชนิดมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงให้นำต้นไม้และพืชพรรณเหล่านั้นมาใช้ในการรักษาโรคได้ เช่น

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๙.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๙/๒๐๐.

“พระพุทธองค์ทรงอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุตพิต ข่า แผลก หัวหมู”^๙

“น้ำฝาดที่เป็นยา คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดโมกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดกระถินพิมาน ใบไม้ที่เป็นยา คือ ใบสะเดา ใบโมกมัน ใบขี้กา ใบแมงลัก ใบฝ้าย ผลไม้ที่เป็นยา คือ ลูกพลีลังคะ ดิปลี พริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลโกฐ”^{๑๐}

สรุปความว่า ป่าไม้มีความสำคัญแก่พระสงฆ์เป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์สามารถใช้พืชพรรณนานาชนิดมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบยารักษาโรคได้ ทั้งส่วนที่เป็นราก ใบไม้ หรือแม้กระทั่งผลไม้ ดังจะเห็นได้ว่า มนุษย์สามารถนำส่วนต่างๆ ของพืชทั้งหมดนี้มาใช้เป็นยารักษาโรคได้เป็นอย่างดี ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้รับพุทธานุญาตให้สามารถนำพืชพรรณที่มีอยู่ในป่ามาใช้เป็นยารักษาโรคได้ พุทธบัญญัติ

จากลักษณะข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อปัจจัย ๔ เป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการเป็นแหล่งกำเนิดอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคต่างๆ ดังนั้น หากไม่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปล่อยให้ป่าไม้ถูกตัดทำลายไปอย่างไม่รู้คุณค่า ย่อมจะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตมนุษย์อย่างแน่นอน

๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้

พระพุทธศาสนากับป่ามีความเกี่ยวพันและเกื้อหนุนกันมาเนิ่นนานตั้งแต่สมัยพุทธกาล นอกจากจะมีความหมาย และคุณค่าในด้านการเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแล้ว ทางพระพุทธศาสนายังถือว่า “ป่า” เป็นกัลยาณมิตรอันสำคัญที่เกื้อกูลต่อพระศาสนา ทั้งในแง่การกำเนิดพุทธภาวะของพระศาสดา การเผยแผ่ธรรมะ และการวางรากฐานองค์กรสงฆ์ ตลอดจนการสร้างวัดแห่งแรกในพุทธศาสนาอีกด้วย ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ จึงได้ทำการศึกษาถึงภูมิหลังแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับป่าไม้ และแนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับป่าไม้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑ ภูมิหลังแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับป่าไม้

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ชื่อว่า เป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากที่สุด นับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรม การสร้างองค์กรสงฆ์ การสร้างศาสนสถาน การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มี

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๖.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๗.

ความใกล้ชิดและเกี่ยวพันกับธรรมชาติ ทั้งที่เป็น มนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ ป่า และอากาศ หรือแม้แต่เรื่องกฎธรรมชาติดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถามากมาย

แนวคิดพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติ พบได้ในหลายลักษณะ เช่น กรณีความสัมพันธ์กับป่า พระพุทธศาสนาได้นิยามความหมายของคำว่า “ป่า” ไว้ว่า “คำว่า ป่า อธิบายว่าสถานที่ออกไปนอกเขตเมืองทั้งหมด นี้ชื่อว่า ป่า”^{๑๑} อีกนัยหนึ่ง “ป่า” มีความหมายในเชิงอุปมาอุปไมยในทางธรรม พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบป่าเหมือนกิเลส ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เราไม่ได้ทำงานอะไรในป่าหรอก ป่าคือกิเลสอันเป็นข้าศึกถูกราดถอนรากเหง้าหมดแล้ว เราไม่มีป่าคือกิเลส ปราศจากลูกศรคือกิเลส ละความไม่ยินดี ยินดีอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว”^{๑๒}

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตัดป่า”^{๑๓} แต่อย่าตัดต้นไม้ เพราะภัย^{๑๔} ย่อมเกิดจากป่า เธอทั้งหลายครั้นตัดป่า และหมู่ไม้ในป่าแล้ว^{๑๕} จงเป็นผู้ไม่มีป่าอยู่เกิด”^{๑๖}

มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า ป่า ก็คือ กิเลสนั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่ระบุว่า “ราคะ ชื่อว่ากิเลสตั้งป่า โทสะ ชื่อว่ากิเลสตั้งป่า โมหะ ชื่อว่ากิเลสตั้งป่า”^{๑๗} ด้วยเหตุนี้ การตัดป่าในนิยามความหมายของพระพุทธศาสนาจึงมิได้หมายความว่า ให้นมนุษย์ตัดต้นไม้อทำลายป่าที่เป็นรูปธรรมได้ตามชอบใจ แต่ในที่นี้ เป็นการนิยามความหมายถึงป่าที่เป็นนามธรรม คือ กิเลส ซึ่งเป็นสิ่งที่ภิกษุผู้ปรารถนาความหลุดพ้นทางใจจำเป็นต้องละ หรือตัดให้ได้ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงนิยามความหมายของคำว่า ป่าคือกิเลส ที่ภิกษุต้องตัดให้ขาด เพื่อความหลุดพ้นไปจากวัฏฏสงสาร

การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดเช่นนี้มีเหตุผลและวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าก็เพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญเพียรภาวนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสงฆ์สาวก และ ๒) เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล ดังพุทธพจน์ที่ระบุไว้ว่า

“พราหมณ์ บางคราวท่านอาจมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘แม้วันนี้ พระโคตมยังไม่เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ’ ท่านไม่ควรเห็นอย่างนั้น เราเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ คือ (๑) การอยู่เป็นสุขใน

^{๑๑} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๒๙/๓๙๔.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๓/๒๙๔.

^{๑๓} ป่า ในที่นี้หมายถึง กิเลสมีราคะ เป็นต้น; ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๑๒๕.

^{๑๔} ภัย ในที่นี้หมายถึง ภัยคือชาติ (การเกิด) เป็นต้น ที่เกิดจากป่าคือกิเลส; ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๑๒๖.

^{๑๕} หมู่ไม้ในป่า หมายถึง กิเลสอื่นๆ ที่ให้วิบาก หรือทำให้เกิดในภพต่อไป; ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๑๒๖.

^{๑๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘๓/๑๒๐.

^{๑๗} ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๐๒/๓๔๘.

ปัจจุบันของตน (๒) การอนุเคราะห์ชุมชนผู้เกิดในภายหลัง จึงเข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสดคือ ป่าโปร่งและป่าทึบ”^{๑๘}

โดยธรรมเนียมปฏิบัติของบรรดานักบวชตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือก่อนสมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาก็คือ การปฏิบัติขัดเกลาดนเอง หรือบำเพ็ญตบะอยู่ในป่า ซึ่งถือว่าการปฏิบัติขั้นสูงสุดในสมัยนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบแก่นาลกดาบสถึงปฏิปทาสูงสุดของมุนีว่า “มุนีนั้นที่ยวบิณฑบาทแล้ว ควรเข้าไปชายป่าทันที ยืนหรือนั่งที่โคนต้นไม้ ชายป่านั้น มุนีนั้นควรจะชวนชวายนในมาน ทรงปัญญา ยินดีอยู่เฉพาะในชายป่า ควรเพ่งพินิจ ทำตนให้ยินดียิ่ง ณ โคนต้นไม้”^{๑๙}

จะเห็นได้ว่า สถานที่ปฏิบัติขัดเกลากิเลสของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกจะอยู่ในป่า อยู่กับธรรมชาติ หรือบริเวณที่มีต้นไม้หนาแน่นทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในบริเวณป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดแรกในพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในป่า คือ เวฬุวนาราม ซึ่งแปลว่า วัดป่าไผ่ คำว่า เวฬุวนาราม มาจากคำว่า “เวฬุ + วณ + อาราม” เวฬุ แปลว่า ไม้ไผ่^{๒๐}, วณ แปลว่า ป่า^{๒๑} และอาราม แปลว่า ความยินดี ความพอใจ สวน อาราม^{๒๒} รวมความแล้ว เวฬุวนาราม จึงแปลว่า สวนป่าไผ่ หรือวัดป่าไผ่

เวฬุวนาราม เป็นวนอุทยานของพระเจ้าพิมพิสารมหาราชแห่งแคว้นมคธ และพระองค์ได้ถวายสถานที่แห่งนี้ทั้งหมดให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^{๒๓} คือ ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และเป็นสถานที่พำนัก เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย และเป็นสถานที่สำหรับประชาชนทั้งหลายจะได้มาฟังธรรม ณ สถานที่แห่งนี้ด้วย

วัดที่เกิดต่อมาจากเวฬุวนาราม ก็คือ เขตวนาราม ซึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ซื้อสวนป่าแห่งนี้จากเจ้าชายองค์หนึ่งในเมืองสาวัตถี ชื่อว่า เจ้าเซต แล้วสร้างเป็นวัดชื่อว่า เขตวนาราม^{๒๔} ควรสังเกตว่า วัดในพระพุทธศาสนาที่ได้สร้างขึ้นต่อมาอีกจำนวนมากมาย เช่น วัดบุพพาราม เป็นวัดที่นางวิสาขา มหาอุบาสิกาสร้างถวาย วัดนิโครธาราม ในป่ามหาวัน ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ เป็นวัดที่เจ้าศากยะทั้งหลายได้สร้างถวาย เหล่านี้เป็นต้น วัดเหล่านี้ล้วนแต่มีชื่ออารามต่อท้ายทั้งนั้น ทั้งนี้เพราะวัดทุก

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๕/๔๓.

^{๑๙} พ.ส. (ไทย) ๒๕/๗๑๔-๗๑๕/๖๖๙.

^{๒๐} พระอุตรครณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ศ.พิเศษ ดร. จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรม บาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒๗.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๒๔} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗.

แห่งในพระพุทธศาสนาจะต้องตั้งอยู่ในป่า ซึ่งอาจจะมีสภาพเป็นป่าใหญ่ ป่าดงดิบ หรือมีสภาพเป็นสวนป่า หรือเป็นป่าไม้ผล ดังเช่น อัมพวันาราม ซึ่งแปลว่า วัดสวนมะม่วง วัดแห่งนี้หมอชีวกโกมารภัจเป็นผู้เป็นเจ้าของเป็นผู้ถวาย

นอกจากนี้ ต้นไม้ยังมีความสำคัญกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าด้วย จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ล้วนตรัสรู้ภายใต้ต้นไม้ทั้งสิ้น แต่มีความแตกต่างกันออกไปดังนี้

พระวิปัสสีพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นแฉฝอย^{๒๕} พระสิขีพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นมะม่วง พระเวสสภูพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นสาละ พระกกุสันธพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นชึก พระโกนาคมนพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นมะเดื่อ พระกัสสปพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นไทร บัดนี้ เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ควงต้นอัสสัตถะ^{๒๖}

จากลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ต้นไม้หรือป่าไม้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะก่อให้เกิดความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น มีส่วนก่อให้เกิดสมาธิได้ไว และสามารถฝึกฝนตนเอง พัฒนาตนเอง รู้จักตนเองได้อย่างดียิ่ง

แม้กระทั่งในกรณีของพระอานนท์ พุทธอนุชาและพุทธอุปัฏฐาก ก็มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พันธุ์ไม้ไว้ในพระศาสนาด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่พระอานนท์เป็นผู้จัดการนำเมล็ดต้นโพธิ์จากต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้ที่พุทธคยาไปปลูกที่เชตวันวิหาร ตามคำขอร้องของท่านอนาถปิณฑิกะเศรษฐี ในพิธีปลูกต้นโพธิ์นั้นได้กระทำท่ามกลางฝูงชนเป็นอันมาก รวมทั้งพระเจ้าปเสนทิโกศล และนางวิสาขามหาอุบาสิกา นับแต่นั้นมาต้นโพธิ์นั้น ก็ได้รับการขนานนามว่า อานนท์โพธิ์^{๒๗} เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับป่าไม้และธรรมชาติมาอย่างยาวนาน

สรุปได้ว่า แนวคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับป่าไม้อย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่อดีตกาล นับตั้งแต่เหตุการณ์ในสมัยพระโพธิสัตว์ถึงสมัยประสูติ กล่าวคือ พระนางมหายาเทวีพระมารดาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ ณ ใต้ต้นไม้สาละแห่งลุมพินีวัน เหตุการณ์ตรัสรู้ พระพุทธองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ (อัสสัตถพฤกษ์) ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เหตุการณ์แสดงปฐมเทศนา พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน การสร้างวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือ วัดป่าไผ่หรือเวฬุวันาราม ที่พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธสร้างถวาย การประชุมสันนิบาตประกาศหลักการสำคัญของศาสนา (จาตุรงคสันนิบาต) เมื่อวันเพ็ญเดือนมาฆะนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการสำคัญหรือหัวใจของพระพุทธศาสนา (โอวาทปาติโมกข์) ณ วัดเวฬุวัน

^{๒๕} ที่ควงต้นแฉฝอย หมายถึง ภายใต้บริเวณร่มแฉฝอย; ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๙.

^{๒๖} ต้นอัสสัตถะ ในที่นี้หมายถึง ต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสรู้ ณ ควงต้นไม้ใด ๆ ต้นนั้นๆ เรียกว่า โพธิ์; ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘/๓-๔.

^{๒๗} ชุ.ชา.เอกาทศก.อ. (ไทย) ๖๐/๒๖๗.

นอกจากนี้ ตลอดระยะเวลาแห่งการเผยแผ่พระศาสนาจนถึงวาระจะปรินิพพานนั้น พระองค์ทรงจาริกไปตามป่าและทรงแสดงธรรมได้ร่มไม้หลายแห่ง ดังปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสูตรและพระวินัยทั่วไป แม้แต่การเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ก็ทรงเลือกปรินิพพาน ณ ร่มไม้สาละคู่หนึ่ง แห่งวนอุทยานป่าสาละวัน หรือสาละวันทยาน เมืองกุสินารา

๒.๒.๒ แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับป่าไม้

หลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักคำสอน ที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติทั้งในส่วน ของธรรมชาติที่มีอยู่ภายใน และธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการอนุรักษ ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งดูเหมือนพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึง หลักธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

พระพุทธศาสนากับต้นไม้เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือ ว่าเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้น ต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่าหลักคำ สอนหลายเรื่องที่เน้นในเรื่องของการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และสิ่งแวดล้อม ต่างๆ และได้นำหลักธรรมชาตินี้มาเป็นสื่อประยุกต์ใช้ในการสอน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือสาวกได้ เข้าใจในหลักคำสอน โดยมากมักจะพบการนำเอาต้นไม้กับการอนุรักษทรัพยากรป่าไม้มาสอนบ้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการอยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อที่จะสอนให้ผู้คนเข้าใจในเรื่องที่จะสอน จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักคำสอน ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา ดังนี้

ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อป่าไม้ ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ มนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ในเรื่องนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็น ว่า^{๒๘} สาระสำคัญของพระพุทธศาสนากับป่าไม้ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ
๒. เห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอันเดียวกัน กับตน จะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน
๓. มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาของมนุษย์ ท่าทีเหล่านี้จะ ทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อม พลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ข่มเหง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติ มาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๑.

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวเสริมถึงการมองธรรมชาติจากแง่มุมทางพระพุทธศาสนาว่า^{๒๙} หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่พึ่งพาอาศัยกันนี้ ได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ดังพุทธพจน์หนึ่งที่เน้นย้ำถึงการสอนให้รู้คุณค่าของพืช มีใจความว่า

“บุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้โต ไม่ควรหกรานกิ่งต้นไม้ขึ้น เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า ข้อความนี้เป็นคติเก่าแก่ แสดงถึงความรู้สึกที่ดีต่อกัน ให้ระลึกว่า ต้นไม้ที่เราได้อาศัยร่มเงาเป็นประโยชน์ ต้นไม้นี้มีค่ามีร่มเงาที่คนอื่นจะได้อาศัยต่อไป เราเมาอาศัยร่มเงาของเขาแล้ว ก็เหมือนกับต้นไม้เป็นมิตรของเรา ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไปแกล้งฟันกิ่งหรือส่วนต่างๆ ของมันทิ้งเล่น ถ้าทำอย่างนั้น ถือว่าเป็นการประทุษร้ายมิตรดังที่กล่าวมานี้ ถือเป็นการรู้สึกที่พึ่งพาอาศัยกันที่ควร มีต่อพืชพรรณ คือ ต่อระบบชีวิตด้วยกันแม้แต่พืช ซึ่งเป็นเรื่องของที่ทำในจิตใจก่อนที่จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม พฤติกรรมจะออกมาได้ก็เกิดจากทำที่ในจิตใจ ถ้าเรามีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ในจิตใจ ก็เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งหรือทำให้มีความโน้มเอียงของจิตเป็นไปในทางที่ดีที่ช่วยเหลือเกื้อกูลไม่ทำลายกัน

นอกจากความรู้สึกที่เห็นคุณค่าของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว ความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตาจิต ซึ่งเป็นความรู้สึกที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ การมองสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมโลกในพระพุทธศาสนา ท่านสอนหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่เรารู้ได้โดยประจำ คือ อนิจจัง ได้แก่ ความไม่เที่ยง มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ล้วนต้องตกอยู่ในกฎธรรมชาติ ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเราต้องตกอยู่ในกฎธรรมชาติเดียวกัน เราก็เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน อีกอย่างหนึ่ง คติในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข คตินี้จะทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข

นอกจากนั้น ธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์ด้วย หมายความว่า พระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งใน

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒.

^{๓๐} ชุ.ชา.ทสก. (ไทย) ๒๗/๑๕๑/๓๔๗, ชุ.ชา. ปกิณณก. (ไทย) ๒๗/๑๕๖/๔๕๔, ชุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๕๖๘/๔๓๐.

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ แบบ คือ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องเริ่มจากตนเองก่อน โดยเริ่มต้นจากการมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เมื่อเป็นเช่นนี้ จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ที่ถูกต้องได้ ในที่นี้ ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย^{๓๒} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุด และมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

นิวัติ เรืองพานิช^{๓๓} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว^{๓๔} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ เป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

ในสารานุกรม บริทานิกา (Encyclopedia Britanica)^{๓๕} การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการและความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบต่อไปด้วย

^{๓๒} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๓๓} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^{๓๔} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙ - ๑๐๐.

^{๓๕} Encyclopedia Britanica, อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๗๖.

อำนวย คอวนิช^{๓๖} กล่าวว่า การอนุรักษ์ป่าไม้ (Forest Conservation) มิได้มีความหมายจนถึงขนาดจะต้องป่าไม้ไม่ได้ เพราะความหมายนี้ย่อมทำให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกเก็บรักษาไว้ (Preservation) โดยมีได้นำออกไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จึงหมายถึง การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างชาญฉลาด โดยให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุด และให้ป่าไม้มีโอกาสเจริญเติบโตงอกงามจนเป็นป่าที่สมบูรณ์ได้ดั้งเดิม จึงเห็นควรใช้ประโยชน์เฉพาะป่าเศรษฐกิจ และรักษาปริมาณไว้อย่างสมดุล

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๓๗} กล่าวว่า การที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่างจะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็ก เป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้เกลบซีเมนต์และขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้เป็น ๒ ประการ คือ การอนุรักษ์โดยตรงและการอนุรักษ์โดยอ้อม

^{๓๖} อำนวย คอวนิช, แนวการพัฒนาป่าเอกชน-ป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๗-๘.

๑. การอนุรักษ์โดยตรง คือ การไม่ทำลายพันธุ์ไม้ทุกชนิด เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้คงไว้ตามสภาพเดิมเพื่อป้องกันมิให้ถูกเบียดเบียนทำลาย แผลผ่าไม้ พันธุ์ไม้และสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนในท้องถิ่น หรือสร้างความเดือดร้อนแก่สรรพชีวิตในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสถานที่อื่นใด ทั้งป้องกันมิให้ถูกผู้ขาดจิตสำนึกในความเป็นสมณะ ผู้มีความประพฤติไม่เหมาะสมในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม จึงมีการตั้งกฎกติกาควบคุมความประพฤติในหมู่พุทธสาวก มีการปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ตามทัศนะนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในด้านให้ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรงอย่างแท้จริง รวมทั้งมีพุทธบัญญัติไว้ว่า ให้ภิกษุจุดไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาที่อยู่อาศัยและผืนป่าในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยจากไฟป่า

๒. การอนุรักษ์โดยอ้อม คือ การที่ภิกษุอาศัยอยู่ในผืนป่าแบบพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน อันเป็นการช่วยดูแลรักษาผืนป่าให้คงไว้ตามเดิม ท่านเหล่านั้นผู้เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ธรรมชาติเข้าใจวัฏจักรของสิ่งแวดล้อมตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท สามารถเป็นแนวทางแห่งการนำไปสู่ความสุขอันสูงสุดทางศาสนา

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทและแนวทางให้คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม มีปรากฏตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ตามหลักปัจจุสมุปบาทอันเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรม วิถีชีวิต ทั้งการสร้างกฎกติกาควบคุมความประพฤติของหมู่คณะเพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรักความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผลที่ทำให้เกิดความสุขมวลทางธรรมชาติแวดล้อม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริงอีกทางหนึ่ง

สรุปความว่า แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาด ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดต่อมวลมนุษย์ โดยการอนุรักษ์นี้ มิได้หมายเอาการเก็บรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างเข้มงวดโดยมิได้นำออกไปใช้ให้เกิดประโยชน์ หากแต่ความหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์นั้น อยู่ที่การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และรู้จักการปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่เสียหาย เพื่อทำให้ป่าไม้มีความสมบูรณ์และเจริญงอกงามขึ้นมาดังเดิม

๒) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีอยู่มากมายหลายชนิด ทั้งที่ใช้แล้วหมดไป ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น น้ำมัน แร่ต่างๆ และทรัพยากรที่เกิดขึ้นใหม่ได้ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า และทุ่งหญ้า และกำลังงานมนุษย์ เป็นต้น และในบรรดาทรัพยากรต่างๆ นั้น ทรัพยากรป่าไม้นับเป็นทรัพยากรที่สำคัญ เพราะอำนวยความสะดวกให้แก่มวลมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ป่าไม้มีอิทธิพลต่อดิน ลม ฟ้า อากาศ ตลอดจนการรักษาสภาพของต้นน้ำ ลำธาร ควบคุมความชื้นในอากาศ ป้องกันความรุนแรงของลมพายุ อุทกภัย และการพังทลายของดิน โดยที่ป่าไม้มีความสำคัญอย่างมากต่อดินและน้ำ เทียมคมกฤส^{๓๘} กล่าวว่า เมื่อจำนวนพลเมืองเพิ่มมากขึ้น การทำลายป่าก็จะมีมากขึ้น เพราะประชาชนต้องการพื้นที่ทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนความต้องการใช้สอยไม้ หรือทำเป็นสินค้า แต่การตัดไม้อย่างปราศจากระเบียบและหลักเกณฑ์ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เริ่มเสื่อมลง โดยเฉพาะป่าไม้บริเวณต้นน้ำ ลำธาร ถูกทำลายลงอย่างมาก

ทรัพยากรป่าไม้ถือได้ว่า เป็นทรัพยากรหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิตในโลกนี้ หากขาดทรัพยากรป่าไม้แล้ว สิ่งที่มีชีวิตบนโลกนี้จะต้องได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน ทรัพยากรป่าไม้นับได้ว่าเป็นตัวเปลี่ยนของธรรมชาติที่สร้างความสมดุลได้เป็นอย่างดี สร้างสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ คือ นำตัวเปลี่ยนคาร์บอนไดออกไซด์เป็นออกซิเจน เป็นตัวสร้างพลังงานจากแหล่งสีเขียว (Chlorophyll) และแสงแดด ซึ่งนับได้ว่า ทรัพยากรป่าไม้ที่รวมของพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่มีบุญคุณต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมากมาย

ศิริวรรณ โอสถานนท์ ได้เสนอรายงานการวิจัยเรื่องพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นความพยายามจะนำพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ดังนี้

ทัศนะแบบธรรมชาตินิยมในพุทธศาสนาที่เชื่อว่ามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตก็ตาม ล้วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกธรรมชาตินิอัคคัณญสูตร ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคาลสูตร ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์ในเพศบรรพชิตกับป่าในพระวินัย เป็นต้น โดยมีความสัมพันธ์ที่แท้จริงของพุทธบริษัท เป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อนแบบกัลยาณมิตร พุทธศาสนาจึงมีวินัยสำคัญต่อการอนุรักษ์โลกธรรมชาตินี้ไว้

อนึ่ง ในแง่ความสัมพันธ์ของพระภิกษุกับบ้านนั้น ถือว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎศีลธรรมต่อโลกธรรมชาติทั้งในส่วนของศีล คือ การอนุรักษ์สิ่งดีงามของชีวิตและสภาพแวดล้อม และส่วนของคุณธรรม คือ การสร้างจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิให้เข้าใจในธรรมชาติ ชีวิต และสภาพ

^{๓๘} เทียม คมกฤส, นโยบายป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๔๐.

แวดล้อม นับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและอิงอาศัยกันและกันเพื่อให้ดำรงอยู่ต่อไป นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงปรับอบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่ทำให้ต้นไม้ (ภูตคาม) ต้องตาย ปรับอบัติทุกกฎแก่ภิกษุผู้เผาป่า ตลอดจนกำหนดโทษรุนแรงแก่พระภิกษุที่นำไม้หวงห้ามไปใช้สอย ดังนั้น การอยู่ของพระภิกษุตามพระวินัยจึงเป็นการช่วยปกป้องอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงสภาพความเป็นป่าธรรมชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งอภัยทานที่ปลอดภัยแก่สรรพชีวิตด้วย^{๓๙}

สรุปความว่า ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตบนโลกทั้งหมด เพราะป่าไม่มีอิทธิพลต่อดิน ลม ฟ้า และอากาศ ตลอดไปถึงการรักษาสภาพของต้นน้ำลำธารในธรรมชาติทั้งหมด การไม่รู้จักรักษาคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ ถือเป็นการทำลายระบบนิเวศของธรรมชาติให้พินาศย่อยยับลงไป ทำให้เกิดภัยธรรมชาติต่างๆ มากมายตามมา ทั้งอุทกภัยและความแห้งแล้ง ซึ่งเป็นสาเหตุนำความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศชาติและประชาชนส่วนรวมด้วย

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา ได้ชื่อว่า เป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการนำหลักการแนวคิดเกี่ยวกับป่าไม้และธรรมชาติ มาใช้เป็นแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ จึงทำการศึกษามุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสิ่งมีบุญคุณ มุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสิ่งนำพาสวรรค์ มุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนา และแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) มุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสิ่งมีบุญคุณ

พระพุทธศาสนามองธรรมชาติในฐานะที่เป็นสิ่งมีบุญคุณ เบิกบานใจและเกื้อกูลต่อการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการแสวงหาโมกขธรรมของพระพุทธเจ้านี้ พระพุทธองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประเภทป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แม่น้ำเป็นต้น คอยเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่สำคัญในการบรรลุโมกขธรรม โดยเฉพาะบริเวณป่าไม้ที่มีความสะอาด งดงาม น่ารื่นรมย์ใจ ดังมีเนื้อความระบุอยู่ในโพธิราชกุมารสูตรว่า

เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าที่น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าที่น่าเพลิดเพลินใจ

^{๓๙}

ดูรายละเอียดใน ศิริวรรณ โอสถานนท์, พุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๖-๑๒.

มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น้ำร้อนรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเหมาะแก่การ
บำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร’ อาตมภาพจึงนั่ง ณ ที่นั้นด้วยคิดว่า ‘ที่นี่
เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร’^{๔๐}

นอกจากนี้ ความร้อนรมย์ของธรรมชาติยังมีอิทธิพลต่อพระพุทธเจ้า แม้ในสมัยที่ยังทรง
ดำรงตนเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งต้องเข้าไปอาศัยธรรมชาติน้ำร้อนรมย์ของป่าน้อยใหญ่ ดังที่ได้บรรยาย
ความมหัศจรรย์ของธรรมชาติรอบๆ อาศรมของพระเวสสันดร ว่า

ณ ที่ใกล้อาศรมนี้มีหมุ่ไม้نانาชนิด ผลิดอกออกผลจำนวนมาก คือ มะม่วง มะหาด ขนุน
ทองกวาว มะรุ่ม อีกทั้งโลดทะนง บัวบก การะเกด จันทน์กระท้อ และหมากหอมก็ผลิดอกบาน
สะพรั่ง

ในป่านี้มีต้นไม้จำนวนมาก คือ สาละ กุ่ม หว้า โพธิ ไทร มะขาง โศก ราชพฤกษ์ แคล้อย
ย่านทราย จิก และลำเจียก มีกลิ่นหอมหวานน่ายวนใจ

ถั่วแระ อ้อยแซม ถั่วป่า มะพลับ ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเหลืองเมล็ดเล็ก กล้วยมีเมล็ด กล้วยไม่
มีเมล็ด ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ราชดัด และข้าวสาร ก็มีจำนวนมากในอาศรมนี้

อนึ่ง ด้านเหนือแห่งอาศรมนี้มีสระโบกขรณีเกิดขึ้นเอง น้ำเกษมสำราญ น้ำไม่ขุ่น มีท่า
ราบเรียบ น้ำใสสะอาด จืดสนิท ไม่มีกลิ่นปฏิกูล

ในสระโบกขรณีนี้นมีปลานานาชนิด คือ ปลาตุ๊ก ปลากระทุงเหว ปลากราย กุ้ง ปลาตะเพียน
ปลาสร้อย และปลาเกา ต่างพากันแหวกว่ายเกลื่อนกลาดอยู่ในสระที่มีขอบคันอย่างร่าเริงเกษม
สำราญ ทั้งมีอาหารมากมาย

ที่สระโบกขรณีนี้นมีนกนานาชนิด คือ หงส์ นกกระเรียน นกยูง นกจักรพรรด นกออก นก
ดุเหว่า นกที่มีปีกสวยงาม นกมีหงอน และนกโพระดกจำนวนมากมายต่างพากันร่าเริงเกษม
สำราญ ทั้งมีอาหารมากมาย

ฝูงนือนานาชนิดจำนวนมาก คือ สิงโต เสือโคร่ง ช้าง หมู หมาป่า และเสือดาว ต่างพากันมา
ดื่มน้ำที่สระโบกขรณีนี้น

ณ ที่นั้นมีทั้งแรด โคลาน กระบือ ละมั่ง กวาง เนื้อทราย หมูป่า ะมาด หมูบ้าน ชะมด เสือ
ปลา กระต่าย และวัวกระทิงเป็นจำนวนมาก

ภาคพื้นและขุนเขาตาดำชไปด้วยดอกไม้อันงามวิจิตร กีก้องระงมไปด้วยเสียงฝูงนกขานขัน
เป็นสถานที่ฝูงนกอยู่อาศัย^{๔๑}

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๙/๓๙๘.

^{๔๑} ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/๒๖๐-๒๖๘/๑๒๘-๑๒๙.

จะเห็นได้ว่า ป่าไม้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะมีความเจียบสด ร่มรื่น และก่อให้เกิดสมาธิได้เร็ว จึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเหตุผลของการอยู่ป่าไว้ว่า

อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า ‘เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ที่บรรพชิตต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยยาก แต่เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งจีวร ฯลฯ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ฯลฯ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เราไม่ได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ’ ภิกษุนั้นรู้แล้วควรอยู่ในป่าทิบนั้น ไม่ควรหลีกไป^{๔๒}

อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อเธอเข้าไปอยู่อาศัยป่าทิบนั้น สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และภิกษุนั้นก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่าย ภิกษุนั้นควรพิจารณาอย่างนี้ว่า ‘เราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ เมื่อเราเข้ามาอยู่อาศัยป่าทิบนี้ สติที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็สิ้นไป และเราก็บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ ส่วนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารที่บรรพชิตต้องนำมาใช้สอย ย่อมเกิดขึ้นได้โดยไม่ง่าย’ ภิกษุนั้นควรอยู่ในป่าทิบนั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไป^{๔๓}

ตามพุทธพจน์นี้จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าเองก็ทรงแสวงหาสถานที่ที่มีธรรมชาติแวดล้อมสวยงามรื่นรมย์ ทำทีในพระทัยของพระองค์ก็ทรงเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่งดงาม มีผลเกื้อกูลต่อ

^{๔๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๓/๒๐๕.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๙๔/๒๐๖.

ความคิดจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรม สิ่งนี้จึงเป็นแนวโน้มของจิตใจประชาชนเพื่อที่จะไม่มีการทำลายป่าเป็นอันขาด

สรุปความว่า มุมมองที่พระพุทธศาสนามีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสิ่งน่ารื่นรมย์ มีความสอดคล้องกับการบำเพ็ญภาวนาของพระสงฆ์เป็นอย่างดี เพราะการแสวงหาการบรรลุธรรมนั้น จำเป็นต้องใช้สถานที่ที่มีความเงียบสงบ มีความเป็นธรรมชาติ และน่ารื่นรมย์เป็นเครื่องสนับสนุนในการปฏิบัติธรรม ด้วยเหตุนี้ การบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้าจึงบังเกิดมีขึ้นในบริเวณป่าไม้ที่มีความสมบูรณ์เป็นสำคัญ

๒) มุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสิ่งน่าหวาดกลัว

โดยทั่วไป ในอาณาบริเวณของราวป่าอันสดและอยู่ห่างไกล สำหรับบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่ผู้บวชใหม่ที่ยังไม่ได้รับการอบรมพัฒนาจิตใจมาดีพอ ย่อมเกิดความสะอึกหวาดกลัว จนมีอาจทำจิตให้เป็นสมาธิได้ ดังมีข้อความระบุว่า

“สารีบุตร เพราะราวป่าน่าสะพรึงกลัว น่าสยดสยอง จึงมีเรื่องดังนี้ คือ ภิกษุผู้ไม่ปราศจากราคะ เข้าไปราวป่า ส่วนมากเกิดความกลัวจนลุกชนพอง”^{๔๔}

เมื่อพิจารณาจากข้อความข้างต้นแล้ว พบว่า สาเหตุการสะอึกกลัวป่ารกชัฏเป็นเพราะความเป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ของตนเอง ดังข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในภยเกรวสูตร ว่า

พราหมณ์ เมื่อก่อน เราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความดำริว่า ‘เสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่ง’^{๔๕} และป่าทึบ อยู่ลำบาก ทำวิเวก^{๔๖} ได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิมยได้ยาก ป่าทั้งหลายเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิ^{๔๗} ให้หวาดหวั่น’ เรานั้นได้มีความดำริว่า ‘สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาด อันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ ส่วนเรามิใช่เป็นผู้มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเงียบสงัดคือป่าโปร่ง และป่าทึบ เราเป็นผู้มีกายกรรมบริสุทธิ์

^{๔๔} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑๙/๑๒.

^{๔๕} ป่าโปร่ง (อรณฺญ) หมายถึง ป่าอยู่นอกเสาเขตเมืองออกไปอย่างน้อยชั่ว ๕๐๐ ลูกธนู, ป่าทึบ (วนปตฺถ) หมายถึง สถานที่ที่ไม่มีคนอยู่อาศัย เลยเขตหมู่บ้านไป; ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๒๘๑.

^{๔๖} วิเวก ในที่นี้หมายถึง กายวิเวก (สังคกาย); ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๒๘๒.

^{๔๗} สมาธิ ในที่นี้หมายถึง อุปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ; ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๒๘๒.

พระอริยะ^{๔๘} เหล่าใดมีกายกรรมบริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น’^{๔๙}

สรุปความว่า มุมมองที่พระพุทธศาสนามีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นสื่อนำหวาดกลัว มีความสอดคล้องกับความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ของพระภิกษุ หากพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ ย่อมเป็นผู้มีความกลัวกลัวและองอาจสามารถในการอยู่อาศัยในป่าโปร่งและป่าทึบแต่ผู้เดียวได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ย่อมสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นทางใจได้อย่างง่ายดาย เพราะความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์เป็นบาทฐาน แต่ในทางตรงกันข้าม หากพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ย่อมจะเกิดความหวาดกลัวต่อราวป่าอันเจียบสัด มีจิตใจที่กระสับกระส่ายกระวนกระวายในการปฏิบัติธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมไม่สามารถปฏิบัติธรรมด้วยใจที่เป็นสมาธิได้ จึงไม่อาจบรรลุโมกขธรรมใดๆ ในศาสนาได้

๓) มุมมองที่มีต่อป่าไม้ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนา

มีพุทธพจน์เป็นจำนวนมากที่ตรัสเกี่ยวกับการเข้าไปอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในการเกื้อกูลการพัฒนาจิตวิญญาณให้เจริญยิ่งขึ้น ดังที่ปรากฏอยู่ในสามัญญผลสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลายประกอบด้วยอริยสีลขันธ อริยอินทริยสังวร อริยสติสัมปชัญญะ และอริยสันโดษ อย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เรอกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติ เฉพาะหน้า^{๕๐}

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในการสัมพันธ์กับธรรมชาติ คือ การบำเพ็ญภาวนาด้านศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น รูปแบบของการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเจริญสมบูรณ์พร้อมทั้ง กาย ศีล จิต และปัญญา จึงจำเป็นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เจียบสงบ ปราศจากการรบกวน เป็นปัจจัยคอยเกื้อกูลในการพัฒนา นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ระบุถึงข้อความที่ปรากฏอยู่ในมหาจุทเถรคาถาว่า

“ภิกษุพึงใช้เสนาสนะที่สัด พึงประพฤติธรรมที่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากสังโยชน์ ถ้ายังไม่ประสบความสำเร็จในเสนาสนะที่สัดและโมกขธรรมนั้น ก็ควรเป็นผู้มีสติรักษาตนอยู่ในหมู่”^{๕๑}

จะเห็นได้ว่า ในการฝึกสติที่ได้ผลดีเยี่ยมตามหลักอานาปานัสสติสูตรนั้น ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ป่า โดยทรงแนะนำว่า นันป่า โคนไม้ เรือนว่าง ภิกษุจงเจริญสติในที่

^{๔๘} พระอริยะ ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้าและพระพุทธสาวก; ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๒๘๓.

^{๔๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕/๓๔.

^{๕๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๖/๗๓.

^{๕๑} จุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๔๒/๓๕๓.

แหล่งนั้น ผลสำเร็จยิ่งใหญ่จะมี “อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่าง”^{๕๒} ก็ที่นั่งขัดสมาธิ^{๕๓} ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^{๕๔} มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก”^{๕๕}

อย่างไรก็ตาม การใช้เสนาสนะอันสงัดของพระสงฆ์ แม้จะเป็นไปตามหลักการและแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจและเหตุผลที่ถูกต้องว่า ทำไมพระสงฆ์จึงมักไปอาศัยอยู่ตามป่า ทำไมไม่อาศัยอยู่ตามวัดในหมู่บ้าน ดังกรณีของพราหมณ์การทวาชะที่ปรากฏอยู่ในกัณฐกสูตรว่า

ลำดับนั้น พราหมณ์การทวาชโคตรพร้อมด้วยมาณพเหล่านั้นเข้าไปยังราวป่านั้นแล้ว ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าเช่นนั้นจริง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้วได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

ภิกษุ ท่านเข้าไปสู่ป่าที่ว่างเปล่าปราศจากคน
ในป่าหนาทึบนำหวาดเสียวนัก มีกายไม่ไหวหวั่น
มีประโยชน์อันงาม เฟ่งพินิจอย่างดีหนอ

ท่านเป็นมุนีอาศัยป่า อยู่ในป่าแต่ผู้เดียว
ซึ่งไม่มีเสียงขับร้อง และเสียงบรรเลง
การที่ท่านมีใจยินดี อยู่ในป่าแต่ผู้เดียวนี
ปรากฏเป็นข้อน่าอัศจรรย์แก่ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าปรารถนาไตรทิพย์อันยอดเยี่ยม^{๕๖}
จึงอยากเป็นสหายกับท้าวมหาพรหมผู้เป็นอธิบดีของโลก
เหตุไรท่านจึงชอบใจป่าที่ปราศจากคน
ท่านทำความเพียรอยู่ที่นี่เพื่อจะบังเกิดเป็นพรหมหรือ^{๕๗}

ธรรมชาติที่สวयงามและน่ารื่นรมย์ ย่อมมีผลต่อการเข้าถึงธรรม ในจุฬกเถรคาถา มีสุภาษิตชื่นชมธรรมชาติและการปฏิบัติธรรมอย่างสัมพันธ์กันว่า

^{๕๒} เรือนว่าง หมายถึง เสนาสนะ ๗ อย่าง เว้นป่าและโคนไม้ ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ซอกเขา (๓) ถ้ำในภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ที่โล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง; ที.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕.

^{๕๓} นั่งขัดสมาธิ หมายถึง นั่งพับขาเข้าหากันทั้ง ๒ ข้าง เรียกว่า นั่งขัดสมาธิ; ที.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๑๐.

^{๕๔} ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า หมายถึง ตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัฏฐาน; ที.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๑๑.

^{๕๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๘/๑๘๗.

^{๕๖} ไตรทิพย์อันยอดเยี่ยม หมายถึง พรหมโลก; ส.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๒๙๒.

^{๕๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๔/๒๙๕.

นกยูงทั้งหลาย มีหงอนงาม ขนหางงาม สร้อยคอเขียวงาม จะงอยปากงาม มีเสียงไพเราะ ส่งเสียงร้องอยู่ อนึ่ง แม่น้ำดินใหญ่นี้มีหญ้าเขียวชะอุ่ม มีน้ำชุ่มชื้น ท้องฟ้าก็มีเมฆสวยงาม

ท่านมีสภาวะที่ควรแก่การงาน จงเพ่งฌานที่พระโยคาวจรผู้มีใจดีเพ่งแล้ว จงเป็นผู้มีความพยายามไม่หยุดยั้ง ในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยดี จงบรรลุนิพพานอันเป็นธรรมสูงสุด ขาวสะอาด ผุดผ่อง ละเอียดย เห็นได้แสนยากเป็นสภาพที่แน่นอนนั้นเกิด^{๕๘}

ในจิตตกเถรคาถา ได้กล่าวถึงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับการเจริญฌานของผู้บำเพ็ญเพียรว่า “นกยูงทั้งหลาย มีขนคอเขียวงดงาม มีหงอนสวย ร้องแซ่แซ่อยู่ในป่าการวิ นกยูงเหล่านั้นพากันร้องแซ่แซ่ในยามมีลมหนาวเจือฝน ย่อมกระตุ้นเตือนผู้เจริญฌานซึ่งหลับอยู่ให้ตื่นขึ้น”^{๕๙}

จะเห็นว่า การอยู่ใกล้ธรรมชาติและป่าไม้จะมีส่วนช่วยให้สามารถเข้าถึงอุดมธรรมได้ง่ายมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีพุทธพจน์อยู่หลายแห่งได้กล่าวถึงแนวทางการเข้าถึงโมกขธรรมโดยวิธีการอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอันสงบเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร

ส่วนในบุคคลที่เหมาะสมกับความสวยงามของป่าที่น่ารื่นรมย์ ในมหาโคสิงคสูตร ได้มีการสนทนาของพระเถระเกี่ยวกับความงดงามและรื่นรมย์ของป่า ระบุว่า ขณะพระพุทธเจ้าประทับ ณ ป่าโคสิงคสาละวัน พร้อมด้วยพระมหาเถระหลายท่าน เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธะ พระเรวตะ และพระอานนท์เป็นต้น พระสารีบุตรได้ตั้งคำถามว่า ป่าโคสิงคสาละวันนี้ งดงามเหมาะสมกับภิกษุประเภทใด

พระอานนท์ตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้พหุสุด
พระมหากัสสปะตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า
พระเถระอื่นๆ ตอบว่า	งามสำหรับภิกษุผู้มีคุณธรรมระดับนั้นๆ

ปรากฏว่า ความเห็นแตกต่างกันออกไป เมื่อตกลงกันไม่ได้ จึงพากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พระองค์ตรัสว่า “ป่านี้งดงามสำหรับภิกษุผู้ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคุ้ยบัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ว่า “จิตของเรายังไม่หมดความถื่อนมั่น และไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น” สารีบุตร ป่าโคสิงคสาละวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”^{๖๐}

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา เรื่องคนกับธรรมชาติจะอยู่ร่วมกันได้หรือไม่นั้น ปัจจัยสำคัญ คือ “คน” จะต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามในการพัฒนาคุณภาพ

^{๕๘} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๑๑-๒๑๒/๓๗๐-๓๗๑.

^{๕๙} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๒/๓๑๑.

^{๖๐} ตูรายละเอียดย ใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๘-๓๔๕/๓๗๐-๓๗๖.

ภายในหรือคุณธรรมของตัวเองเพื่อให้กลมกลืนหรือสอดคล้องกับธรรมชาติ หรือเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงธรรมะ มากกว่าการปรับปรุงหรือดัดแปลงธรรมชาติเพื่อให้เข้ากับความประสงค์ของมนุษย์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สรุปความว่า มุมมองที่พระพุทธศาสนามีในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้สถานที่ในธรรมชาติหรือป่าไม้ที่ร่มรื่น ในการปฏิบัติขัดเกลาอาสวะกิเลสให้ออกไปจากจิตใจได้ง่ายกว่าในการปฏิบัติในสถานที่ทั่วไป เพราะป่าไม้มีความสงบเงียบและร่มรื่นใจเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมของเหล่านักปฏิบัติ สถานที่เช่นนี้ย่อมกระตุ้นเตือนให้นักปฏิบัติมีธรรมเป็นเครื่องเตือนอยู่ทุกเมื่อ และเมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมเป็นนิมิต หนทางแห่งการบรรลุธรรมย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้เป็นนักปฏิบัตินั้นได้เป็นอย่างดี

๔) แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแนวคิดในการใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า มีประโยชน์ ประสิทธิภาพสูงสุด และการนำกลับมาใช้ใหม่ ดังปรากฏในอรรถกถาธรรมบทมีใจความว่า พระเจ้าอุเทนถวายผ้าจีวรแก่พระอานนทเถระ แล้วตรัสถามถึงประโยชน์การใช้สอยว่า จะนำผ้าจำนวนมากนี้ไปเพื่ออะไร เมื่อทรงได้รับคำอธิบายจากพระอานนทเถระแล้ว ทรงเลื่อมใสยิ่งขึ้น

พระเจ้าอุเทน ตรัสถามว่า จักใช้ผ้าจำนวนมากนั้นทำอะไร

พระอานนทเถระตอบว่า มหาบพิตร อาตมภาพรับผ้าไว้พอแก่อาตมภาพแล้ว จักถวายผ้าที่เหลือแก่ภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่ากว่า

พระราชา ภิกษุทั้งหลาย จักทำจีวรเก่ากว่าของตนให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ เธอจักให้แก่ภิกษุผู้มีจีวรเก่ากว่าทั้งหลาย

พระราชา ภิกษุทั้งหลาย จักทำจีวรเก่ากว่าของตนให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ เธอจักทำให้เป็นผ้าปูนอน

พระราชา เธอจักทำผ้าปูนอนเก่าให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ เธอจักทำให้เป็นผ้าปูพื้น

พระราชา เธอจักทำผ้าปูพื้นเก่าให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ ขอถวายพระพร เธอจักทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้า

พระราชา เธอจักทำผ้าเช็ดเท้าเก่าให้เป็นอะไร

พระอานนทเถระ เธอจักโกลกให้ละเอียดแล้ว ผสมด้วยดินเหนียวฉาบฝา

ภายหลังจากนั้น พระเจ้าอุเทนได้ถวายผ้าแก่พระอานนท์จำนวนมาก หลายครั้ง ครั้งละ ๕๐๐ ผืนบ้าง ๑,๐๐๐ ผืนบ้าง และ ๑๐๐,๐๐๐ ผืนบ้างเป็นต้น จนกระทั่งมีคำกล่าวกันว่า ภายหลัง

พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอานนทเถระได้เที่ยวถวายบาตรและจีวรไปทั่วชมพูทวีป^{๖๑}

การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกกตัญญูต่อธรรมชาติ มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ โดยธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนา แต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้อย่างไร ในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูต่อธรรมชาติ ดังนี้

ในอังคุรเพตวัตถุ ว่าด้วยบุพกรรมของอังคุรเพต กล่าวถึง คณะพ่อค้ากลุ่มหนึ่ง ออกเดินทางผ่านที่ทุรกันดาร เกิดความอ่อนล้า หิวกระหาย พอมองเห็นต้นไม้อใหญ่ร่มรื่นอยู่โดดเดี่ยว จึงแวะพักอาศัยร่มเงา พอเย็นสบายดีแล้วก็เกิดความโลภขึ้น คือ โลภอยากได้น้ำ อาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น จากต้นไม้นั้น แล้วได้สมความปรารถนาทุกอย่าง จึงเกิดความโลภเพิ่มทวีขึ้นไปอีกว่า ขนาดเราตัดกิ่งของต้นไม้นี้แต่ละกิ่งก็ยังสนองความต้องการของเราได้ถึงขนาดนี้ ถ้าหากเราตัดต้นไม้นี้ทั้งต้น เราอาจจะได้ทุกอย่างทุกอย่างมากกว่านี้แน่ จึงได้เล่าเรื่องให้อังคุรพาลนิช ผู้ร่วมเดินทางว่า

เราทั้งหลายนำทรัพย์ที่หาได้ไปสู่แคว้นกัมโพชะเพื่อประโยชน์ใด พวกเราจะนำเทพบุตรผู้ให้สิ่งที่เราต้องการจะได้นี้ไปเพื่อประโยชน์นั้น พวกเราจะอ้อนวอนเทพบุตรนี้ หรือบังคับให้ขึ้นยานแล้วรีบเดินทางไปยังเมืองทวารวดีโดยเร็ว^{๖๒}

อังคุรพาลนิชเมื่อจะห้ามพราหมณ์พ่อค่านั้น จึงได้กล่าวคาถาความว่า
บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด
แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรทำลาย
เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม^{๖๓}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงห้ามมิให้ภิกษุผู้อาศัยอยู่ป่าทำการเบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติโดยประการทั้งปวง พระพุทธศาสนามีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่ไม่อนุญาตให้มีการเบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติ ดังมีข้อความระบุว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี ครั้นนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง ตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้อ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่ง กำลังตัดต้นไม้อ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้อได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่

^{๖๑} คุรยลละเอียดยใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๒๔๔-๒๔๕.

^{๖๒} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๕๗-๒๕๘/๒๐๙.

^{๖๓} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๖๑/๒๑๐.

อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขึ้นตัด ได้ฟันถูกแขนลูกของเทวดา

ที่นั่น เทวดาได้มีความคิดว่า “เราฆ่าภิกษุนั้นในที่นี้จะดีไหม” แต่แล้วได้มีความคิดว่า “การที่เราจะฆ่าภิกษุในที่นี้ไม่สมควร ทางที่ดี เราควรนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค” จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคประทานสาธุการว่า “เทวดา ดีแล้ว ดิฉันกนาที่ท่านไม่ฆ่าภิกษุ ถ้าท่านฆ่าภิกษุในวันนี้ ท่านจะประสบบาปมาก เทวดา ไปเถิด ท่านจงไปอยู่ที่ต้นไม้ว่างในที่โน้น”

พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเปียดเบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์เดียว”

พวกภิกษุได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๖๔}

จากการกระทำข้างต้นนี้ของพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี จึงเป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการพราุกฎคามหรือของเขียวสำหรับภิกษุ ในที่นี้ความหมายของกฎคาม คือ ของเขียวหรือพืชพรรณอันอยู่กับที่ มี ๕ ชนิด ได้แก่ ๑) พืชเกิดจากเหง้า คือ ใช้เหง้าเพาะ เช่น ขมิ้น ๒) พืชเกิดจากต้น คือ ตอนออกได้จากไม้ต้นทั้งหลาย เช่น ต้นโพธิ์ ๓) พืชเกิดจากข้อ คือ ใช้ข้อปลูก ได้แก่ ไม้ลำ เช่น อ้อย ไม้ไผ่ ๔) พืชเกิดจากยอด คือ ใช้ยอดปักก็เป็น ได้แก่ ผักต่างๆ มีผักชีล้อม ผักบุ้ง เป็นต้น ๕) พืชเกิดจากเมล็ด คือ ใช้เมล็ดเพาะ ได้แก่ ถั่ว งา ฯลฯ^{๖๕}

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำตามธรรมชาติด้วย ดังนั้น จึงมีข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่ระบุถึงการห้ามถ่ายของเสียลงบนของเขียวสดหรือในน้ำ ที่ระบุไว้ชัดเจนว่า ไม่ควรทิ้งของเสียใดๆ ลงในน้ำหรือของเขียวสดใดๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำลายคุณภาพของน้ำแล้ว ยังทำลายจุลชีพอื่นอีกสุดคณานับ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติวินัยห้ามภิกษุไว้ว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๖}

อย่างไรก็ดี การไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้มิได้กล่าวมาข้างต้น ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามพระบัญญัติที่เป็นข้อห้ามของพระพุทธศาสนา ในทางตรงกันข้าม หากผู้ใดผู้หนึ่งทำการปลูกป่าเพื่อ

^{๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๙-๙๐/๒๗๗-๒๗๘.

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๑.

^{๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๔.

สร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์และสัตว์ป่าแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมได้รับผลบุญกุศลที่มากกว่าปกติ ดังข้อความที่ระบุในวินโยปสูตรว่า

เทวดาตนหนึ่งได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า จะมีวิธีการให้ได้บุญตลอดกาลได้อย่างไร พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบและทรงสรรเสริญว่า การกระทำที่เป็นกุศลเนื่องในนิตย มี ๖ ประการ ได้แก่

ชนเหล่าใดปลุกสวอนันนารัณมย์ ปลุกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย
บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่
ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๖๗}

จะเห็นได้ว่า พระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของชาวพุทธว่า ควรปฏิบัติตัวอย่างไรกับ
ทรัพยากรป่าไม้หรือธรรมชาติ เพราะเมื่อปฏิบัติตามแนวทางที่สมควรแล้วจะได้กุศลผลบุญตลอดกาล
อย่างไม่มีกำหนด ตราบเท่าที่สิ่งที่สร้างขึ้นมานั้น ยังอำนวยประโยชน์ให้กับมนุษย์และสัตว์อยู่เป็นนิตย์

สรุปความว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นแนวคิดที่
สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า มีประโยชน์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด เมื่อใช้สอย
ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่แล้ว ควรมีความระลึกรู้ถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ที่ทรัพยากรป่าไม้มอบให้
มนุษย์และสัตว์ด้วย ควรปลูกจิตสำนึกกตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติ ด้วยการใช้สอยธรรมชาติที่มีอยู่อย่าง
จำกัดด้วยความจำเป็น และต้องรู้จักการทำประโยชน์ตอบแทนด้วยการปลูกป่าทดแทนป่าที่เสื่อม
โทรมหรือรู้จักการทำตเวทิดด้วย เพื่อเป็นการตอบแทนคุณและสร้างสาธารณประโยชน์ให้เกิดแก่
ธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และอนุชนคนรุ่นหลังได้มีธรรมชาติที่สมบูรณ์ไว้บริโภคใช้สอยต่อไปในอนาคต

๒.๔ สรุป

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น
พบว่า ป่าไม้มีความสำคัญกับมวลมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะป่าไม้ถือเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัย ๔ ที่
สำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แม้กระทั่งในหมู่พระภิกษุสงฆ์เอง ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยเครื่อง
อาศัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ นั่นคือ นิสสัย ๔ อันประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่
อาศัย และยารักษาโรค ดังนั้น หากไม่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปลอมให้ป่าไม้ถูกตัดทำลายไป
อย่างไม่รู้คุณค่า ย่อมจะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตมนุษย์อย่างแน่นอน พระสงฆ์จึงเป็นส่วนสำคัญ
ส่วนหนึ่งในการทำให้ผืนป่ากลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกทางหนึ่ง เพราะการทำลายป่านั้น ถือว่า
เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ลดจำนวนลง และเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ดังนั้น จึงควรที่จะ
ร่วมกันทำระบบนิเวศและธรรมชาติให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง เพื่อเป็นความระลึกรู้
ถึงคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ

^{๖๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับป่าไม้อย่างใกล้ชิดและยาวนานมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล นับตั้งแต่เหตุการณ์ที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ณ ใต้ต้นไม้อาละแห่งป่าลุมพินีวัน สมัยแห่งการตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ (อัสสัตถพฤกษ์) ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เหตุการณ์แสดงปฐมเทศนาแก่เหล่าปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน การสร้างวัดแห่งแรกในศาสนา หรือการสร้างวัดเวฬุวนาราม โดยมีพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธเป็นผู้สร้างถวาย แม้การเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ทรงเลือกปรินิพพาน ณ ใต้ร่มไม้อาละคู่หนึ่ง แห่งวนอุทยานป่าสาละวัน ณ เมืองกุสินารา จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาแห่งการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนและพระศาสนาจนถึงวาระแห่งการปรินิพพานนั้น พระพุทธองค์ทรงจาริกไปตามป่า อยู่พักอาศัย และทรงแสดงธรรมใต้ร่มไม้หลายแห่ง ดังปรากฏอยู่ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนามากมายทั่วไป

ทรัพยากรป่าไม้กับพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้น ต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่ามีหลักคำสอนหลายเรื่องที่เน้นย้ำในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และสิ่งแวดล้อมต่างๆ และได้นำหลักธรรมชาตินี้มาเป็นสื่อประยุกต์ใช้ในการสอน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือสาวกได้เข้าใจในหลักคำสอน โดยมากมักจะพบการนำเอาต้นไม้กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มาสอนบ้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการอยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสอนให้ผู้คนเข้าใจในเรื่องที่จะสอนเป็นต้น

แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาด ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดต่อมวลมนุษยชาติ โดยการอนุรักษ์นี้ มิได้หมายเอาการเก็บรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้อย่างเข้มงวดโดยมิได้นำออกไปใช้ให้เกิดประโยชน์ หากแต่ความหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์นั้น อยู่ที่การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุด และรู้จักการปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่เสียหายไป เพื่อให้ป่าไม้มีความสมบูรณ์และเจริญงอกงามขึ้นมาดังเดิม เพราะทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากกับมนุษยชาติและมีชีวิตบนโลกทั้งหมด การไม่รู้จักคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ ถือเป็นการทำลายระบบนิเวศของธรรมชาติให้พินาศย่อยยับลงไป ทำให้เกิดภัยธรรมชาติต่างๆ มากมายตามมา ทั้งอุทกภัยและความแห้งแล้ง ซึ่งเป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศชาติและประชาชนส่วนรวมด้วย

มุมมองของพระพุทธศาสนาที่มีต่อป่าไม้มีหลายรูปแบบ มีทั้งมุมมองในฐานะเป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์ เป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว และเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตาม มุมมองทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อป่าไม้โดยส่วนมาก จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสวงหาสถานที่อันเงียบสงบเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อบรรลุโมกขธรรมทั้งสิ้น เพราะป่าไม้มีความสงบเงียบและร่มรื่น

ใจเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมของเหล่านักปฏิบัติ สถานที่เช่นนี้ย่อมกระตุ้นเตือนให้นักปฏิบัติมีธรรมเป็นเครื่องเตือนอยู่ทุกเมื่อ และเมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมเป็นนิมิต หนทางแห่งการบรรลุธรรมย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้เป็นนักปฏิบัตินั้นได้เป็นอย่างดี

แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นแนวคิดที่สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า มีประโยชน์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด เมื่อใช้สอยทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่แล้ว ควรมีความระลึกรู้ถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ที่ทรัพยากรป่าไม้มอบให้มนุษย์และสัตว์ด้วย ควรปลูกจิตสำนึกกตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติ ด้วยการใช้อย่างระมัดระวังด้วยความจำเป็น และต้องรู้จักการทำประโยชน์ตอบแทนด้วยการปลูกป่าทดแทนป่าที่เสื่อมโทรมหรือรู้จักการทำทเวทิตัว เพื่อเป็นการตอบแทนคุณและสร้างสาธารณประโยชน์ให้เกิดแก่ธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และอนุชนคนรุ่นหลังได้มีธรรมชาติที่สมบูรณ์ไว้บริโภคใช้สอยต่อไปในอนาคต

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่าในอนาคต หากไม่มีการร่วมมือและช่วยเหลือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ย่อมจะไม่มีผืนป่าให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไป บรรพบุรุษของมนุษยชาติได้ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม ช่วยกันรักษาความสมดุล รวมไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาผืนป่าและสัตว์ป่าเอาไว้ เช่น แม่น้ำ ลำธาร ซึ่งเป็นแหล่งเลี้ยงผืนป่าให้คงความเขียวขจีและความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าก็อาศัยลำธารที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข และมนุษย์จะต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย การปลูกป่าถาวรทดแทน ถือเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ผืนป่า แต่ถ้าหากการปลูกป่าขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ก็ยากที่จะส่งผลให้ผืนป่าที่ถูกทำลายลงแล้ว กลับมาคงความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้งได้